Натисніть тут, щоб

купити книгу на сайті

або замовляйте за телефоном:

(0352) 51-97-97, (067) 350-18-70,

(066) 727-17-62

Вступ

Обереги — наші давні та добрі символи. Їхнє коріння сягає глибини століть. Обереги — це наша оселя, усе, що в ній є, що ми нажили, що одержали в спадок від своїх предків. Обереги — це все, чим ми збагатилися й освятилися.

Хатній пожиток, діти, пісня, злагода та суперечка, добре слово, спогади в цій хаті — це все і є нашими оберегами.

Багато народних звичаїв пов'язано з оселею, адже це — родинне вогнище, звідки вимандровує кожна людина в широкий світ, це незнищенний храм роду людського.

Для захисту свого житла селяни використовували обереги — речі, які, за їхніми віруваннями, захищали від нечистої сили та приносили щастя й удачу. Традиційно таким оберегом служила кінська підкова, яку прибивали на порозі або вішали над дверима так, щоб вона нагадувала чашу.

З рослин магічним вважався часник, який має лікувальну та дезінфікуючу силу. Головки або зубчики часнику прикріплювали до маленьких солом'яних віничків разом із зерном пшениці, насінням соняшнику та інших рослин, що були символами добробуту. Такі вінички вішали на стіни чи двері.

Окремі речі були атрибутами різних свят. Наприклад, освячені у церкві купальські вінки й букети використовували протягом року як магічні, лікувальні засоби та обереги.

Асоціативний кущ «Хата»

Горище Дах Повітка Ворота Піч

Кухня Ґанок Житло

Вікно Хлів Садиба Оселя

Мазанка Призьба Хворостянка

Притулок Світлиця Покуть Поріг

Стеля Стіна Огорожа

Криниця Комин Долівка Двір

Двері

Покуть

У традиційній українській хаті найсвятішим місцем вважався покуть. Він розміщувався по діагоналі від печі. Тут висіли ікони, прикрашені тканими або вишиваними рушниками — «божниками». За іконами люди клали цілюще зілля та квіти, гілочки святої верби, обрядові свічки, перед якими вішали лампадку. Під іконами ставили стіл, біля нього — довгу дерев'яну лавку.

За народним звичаєм, коли народжувалася дитина, першу купіль робили на покуті. Коли ж помирав хтось з родини, труну ставили на лаві, головою до красного кута.

Покуть був місцем господаря дому і мандрівників, гостей, а під час весілля на лаву садили молодого з молодою.

На Різдво тут ставили «дідуха» — сніп, який символізував дух дідів (предків роду), і кутю. На Великдень вішали писанку, яка мала оберігати родину від усього злого. У великі свята запалювали лампадку.

Чоловіки, які заходили у хату, знімали з голови шапку, хрестилися до образів і покутя. У давні часи була поширена клятва: «Клянусь тобі перед святим покутем».

Поріг

Поріг в українській хаті дуже шанували, вважаючи, що це межа, яку охороняють душі померлих родичів. У деяких районах, коли несуть немовля хрестити до церкви, його кладуть на порозі, біля якого лежить ніж, щоб лихе око не зурочило дитини.

Під час весілля батьки зустрічають молоду пару на порозі. Заходячи у дім, молодята переступають поріг тільки правою ногою. Якщо донька лишає батьківську оселю, то кланяється родині, порогам, воротам. Чоловік переносить молоду дружину до своєї хати через поріг на руках, щоб духи предків їй не зашкодили.

Коли виносять покійника з хати, то тричі опускають труну до порога хатніх дверей: щоб він попрощався з домом.

На Святий вечір у деяких місцевостях на поріг кладуть сокиру, щоб злі духи не потрапляли до оселі. З цією ж метою на Зелені свята і Купала прилаштовували біля порогу осикові гілки.

Українці вважали, що через поріг не можна нічого передавати, позичати, аби потім самому не просити цілий рік. Не годиться й вимітати сміття через поріг, щоб не вимести духа предків із хати.

Піч

У кожній давній українській хаті обов'язково будували піч. Вона займала внутрішній кут хати з одного боку від вхідних дверей і була обернена своїм отвором до вікон.

У різних районах України печі мали неоднакову форму. Найдавніший вид печі — «курник» («курна», «піч по-чорному»), дим від якої

йшов просто в хату. Пізніше почали робити печі з комином, через який дим виходив назовні. Піч обмазували глиною, білили, розмальовували квітами у тих оселях, де жила дівчина.

У давні часи піч символізувала хатнє вогнище і вважалася опікункою дому. Люди були переконані, що оселю оберігають три речі — піч, покуть і пікна діжа. У хаті не можна було лаятися, щоб не образити печі. Вважали також, що такий вогонь очищав дім, не дозволяв проникнути у нього «нечистій силі». Коли не було вогню — отвір у печі затуляли заслінкою.

Піч мала й обрядове значення. У деяких місцевостях новонароджену дитину підносили до печі, щоб росла здоровою. Коли дитя несли хрестити, у пелюшку замотували цеглинку з печі. Біля неї дівчата також ворожили. Якщо сватали дівчину, вона повинна була стояти біля печі і колупати її. Переходячи жити до чоловіка в нову хату, жінка брала з собою шматочок цегли з батьківської печі, щоб подружнє життя було щасливим.

Вікно

Українці вважають, що вікна — то «очі» хати, тому вони повинні виходити на вулицю. Традиційно у хаті було не менше трьох вікон.

Наші предки оберігали себе від злих сил, які, на їхню думку, могли потрапити до оселі через вікна і двері. Тому над ними малювали крейдою хрестики, вивішували часник та різні трави. Оберегами були й рушники, якими оздоблювали вікна. Ввечері на вікна зсередини вішали занавіски, а зовні в деяких регіонах їх закривали ставнями.

У давніх хатах вікна були маленькими, а в сучасних вони великі, щоб до приміщення потрапляло більше світла. Зараз на вікна вішають гардини (тюль), штори, на підвіконня ставлять вазони.

Вікно в українській культурі — символ отвору, через який здійснюється зв'язок людини зі світом, знак надії, чекання.

Двері

Двері є всюди: у хаті, в кімнатах, коморі, у всіх господарських спорудах. Через них заходять і виходять люди, домашні тварини. Вони завжди закривалися «стулками» — переважно дерев'яними перегородками. Саме ці стулки ми тепер називаємо словом «двері».

У давнину українці вважали, що через двері до приміщення можуть потрапити злі сили. Тому над ними вивішували сухі трави, часник, рушники, малювали хрестики. До порога прибивали кінську підкову — на щастя. Цей звичай зберігся у сільській місцевості і до наших днів.

Коли випікали хліб, заборонялося входити і виходити з оселі. Через

поріг не годилося вітатися, передавати будь-які речі. Якщо хтось помирав, двері та вікна відчиняли навстіж, щоб вільно виходила душа. Недоброю прикметою вважалося, коли стулки раптом самі відчинялися.

У минулому двері не замикали: вони були відчинені для всіх добрих людей.

Двері — символ перешкоди, межі між знайомим і чужим світом.

Дах

У давніх хатах дахи робили чотирисхилі та двосхилі. Їх покривали переважно соломою, зв'язаною снопиками, тому такий дах називався «стріхою». У лісистих місцях дахи робили дерев'яні — «ґонтові».

Українці вважають, що дах — це маківка, «голова» хати. Його, як правило, роблять високим. У наш час дахи покривають бляхою, черепицею, шифером.

На солом'яних дахах можуть робити собі гнізда лелеки, а під дахами — горобці та ластівки. Українці вірять, що птахи у такий спосіб охороняють хату від біди.

Часто дах завершувався фігурною оздобою у формі кінської голови, що служила оберегом від злих сил. У деяких місцевостях на гребені з обох боків було вирізьблене зображення змії, яка символізувала вічність, мудрість життя. Інколи дахи з лицьового боку будівлі прикрашали великими «розетами» — символом сонця — або зображенням птахів чи квітів.

Світлиця

Світлиця була складовою частиною давньої української хати, до якої ще входили сіни та комора. Світлиця слугувала і кухнею, і спальнею: тут стояла піч, був покуть, місце для спання.

У пізніші часи, коли почали будувати хату «на дві половини», кухню і світлицю відокремили. У світлій кімнаті знаходилися покуть, ліжко, стіл; її опалювали «грубою» — спеціально вмурованою у стіну пічкою для обігрівання.

Стіни чистої кімнати білили глиною, якщо тут жила дівчина — розмальовували їх квітами. Світлицю прикрашали рушниками, килимами, доріжками.

Зараз світлицею називають гарно прибрану кімнату, а також приміщення, в якому відбуваються народні свята.

Кухня

Кухня як окреме приміщення в українській хаті з'явилася порівняно недавно: тоді, коли почали будувати «хати на дві половини».

У них виділяли чисту хату («велику» хату, «світлицю») і кухню або кухню-спальню.

На кухні знаходилася вариста піч, в якій готували їжу, пекли хліб, пироги. Біля печі розташовувався дерев'яний настил — «лежанка», «піл», на якому спали.

Зараз кухня — це приміщення, де готують їжу, снідають, обідають, вечеряють. У сільській місцевості будують літні кухні, які слугують людям у теплу погоду. Замість печі використовують газові, електричні плити, електродуховки. Останнім часом широко використовуються мікрохвильові печі для швидкого приготування або розігрівання страв.

Долівка

У традиційній українській хаті долівка була глиняною. Її завжди тримали в чистоті, замітали кілька разів на день. Годилося мести віником від порога до печі. Заборонялося замітати після заходу сонця і виносити сміття надвір — «щоб не вимести господаря», «щоб не вимести щастя». Щотижня долівку мили, підмазували рудою глиною.

Пізніше почали робити дерев'яні (дощані) підлоги.

Аби дошки не псувалися, їх фарбують. Зверху покривають доріжками, килимами. Іноді для покриття підлоги використовують лінолеум — рулонний матеріал, що виготовляється з тканини або потовщеного паперу і пластмас.

У міських квартирах, деяких сільських будинках підлогу роблять із невеликих, фігурно укладених дощечок, що мають назву «паркет». Щоб у приміщенні було чисто, одягають кімнатне взуття.

На Зелені свята долівку встеляють травами, запашним татарським зіллям.

Стеля

Стеля розташовується перпендикулярно до стін хати. Її підтримують поздовжні або поперечні балки — «сволоки». На них колись укладали настил із дощок, прутів, переплетених солом'яними перевеслами із шаром глини.

Стелю, як правило, завжди білили, крім певних районів Полісся і Карпат. Небіленими іноді лишали тільки сволоки. У деяких місцевостях на Поліссі побутували стелі трикутної, трапеціїподібної або напівкруглої форми (так звана «горбата стеля»). До сволока на стелі підвішували колиску, посвіт, а згодом — лампу.

У наш час стелю білять, прикрашають орнаментом, подекуди розмальовують або обклеюють шпалерами. До неї підвішують люстри.